

Гендерна рівність: долаємо стереотипи

Поради педагогам

Юлія ЧАПЛІНСЬКА, канд. психол. наук,
ст. наук. співроб. лабораторії психології масової
комунікації та медіаосвіти, Інститут соціальної
та політичної психології НАПН України

Упровадження гендерної рівності — актуальне питання, яке є частиною європейської інтеграції України. Із цієї статті ви дізнаєтеся про відмінність між поняттями “стать” і “гендер”, вплив гендерних стереотипів на розвиток дітей, гендерночутливий підхід до виховання, а також отримаєте практичні інструменти для створення рівноправного середовища в дитячому садку.

Сьогодні питання гендерної рівності набуває особливої актуальності в усьому світі. Наша держава також рухається цим шляхом у контексті євроінтеграційних процесів і схваленої Кабінетом Міністрів України 20 грудня 2022 року *Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти*.

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, поваги до людської гідності та не-дискримінації — європейські демократичні цінності, які серед інших лежать в основі боротьби українського суспільства за незалежність. І саме освіта є ключовим інструментом їх формування в молодого покоління.

Упровадження гендерної рівності в освітній процес дитячих садків як перших закладів освіти є не лише потребою часу, а й важливим кроком на шляху створення справедливого та рівного суспільства.

*Чому про гендерну рівність
варто говорити вже з дошкілля?*

- ♦ **Забезпечення соціальної справедливості.** Гендерні стереотипи формуються вже в до-

шкільному віці. Виховання дітей у дусі гендерної рівності сприяє нівелюванню стереотипів та усуває передумови розвитку нерівного ставлення до представників різних статей у майбутньому.

- ♦ **Вільний розвиток особистості.** Гендерночутливий підхід допомагає кожній дитині відкривати власну гендерну ідентичність та розвиватися вільно, без обмежень, які проєктують стигматизовані гендерні ролі та стереотипи. Це сприяє розвитку креативності, самовираження та самоповаги.
- ♦ **Зменшення проявів насильства та дискримінації серед дітей.** Діти, виховані на засадах рівності, уміють поважати інших та розв'язувати конфлікти мирним шляхом, що сприяє психологічному та фізичному благополуччю.
- ♦ **Підготовка до життя в сучасному світі.** Виховання дітей у дусі гендерної рівності готує їх до взаємодії з різними людьми в різних ролях та створює сприятливе середовище для їхнього розвитку.

Читайте **Стратегію впровадження гендерної рівності**
у сфері освіти до 2030 року **на сайті: mon.gov.ua**

Стать і гендер: у чому відмінність?

Важливо розуміти, що поняття “гендер” і “стать” не тотожні.

Стать — це сукупність тілесних і фізіологічних ознак, на підставі яких індивіда вважають хлопчиком або дівчинкою. Тобто при народженні в дитини констатують приналежність до певної біологічної статі.

Гендер — це сукупність соціально-психологічних характеристик та особливостей поведінки індивіда, що проявляються в його взаємодії зі світом та людьми. Отже, це переважно соціальний конструкт.

У міру дорослішання дитина формує свою **гендерну ідентичність**, що визначається як усвідомлення особистістю себе чоловіком, жінкою, трансгендерною (коли визначена при народженні біологічна стать відрізняється від гендерної ідентичності) або небінарною особою (коли гендерна ідентичність є поєднанням чоловічого й жіночого або чимось іншим, ніж чоловіче та жіноче). Тобто дає собі відповідь на питання *хто я є?*

Гендерне самовираження проявляється в діях, самопрезентації (у тому, як людина одягається, яку зачіску робить) та спілкуванні (манери, слова, голос, інтонації).

 Наприклад, одного ранку вас здивувала зміна зачіски дитини у вашій групі. Досі вона завжди носила довге волосся, а нині прийшла зі стрижкою майже “під нуль”. Як реагувати в цій ситуації? З повагою і відкритістю. Вихователь/ка може підійти до дитини, усміхнутися й сказати: “Ти сьогодні маєш інакший вигляд. Ця зачіска тобі пасує”. При цьому важливо вживати слова, які не прив’язують зачіску до конкретної статі. Якщо дитина починає розповідати, чому саме змінила зачіску, слухайте її уважно, але не ставте багато уточнювальних запитань і не критикуйте.

Цей приклад показує, як вихователь/ка може реагувати на зміну в гендерному самовираженні дитини, підтримуючи її у виборі та допомагаючи **створити в дитсадку середовище, де цінуються різноманіття та індивідуальність**.

Наведений вище приклад обраний не випадково. Його підказала історія з власного досвіду.

 Ще студенткою я підробляла в магазині дитячого одягу. Якось до каси підійшла мама з дитиною й поклала зелену, білу та рожеву футболки. Мені хотілося сказати покупцям щось приємне, і я, усміхаючись, промовила, що це чудовий

вибір і донечці пасуватиме новий одяг. Мама розгублено зауважила, що в неї син. Хлопчик був на вигляд років п’яти, дуже миловидний і з довгим волоссям. Я перепросила, а мама розповіла, що вони відрощують волосся, бо син хоче здати його на перуки для онкохворих дітей. І що його рішення не змінило навіть те, що над зачіскою насміхалися діти в садочку, аж поки вихователька не пояснила ситуацію. Я тоді попросила вибачення в хлопчика й щиро сказала, що він суперкласний, мій героєм. А через годину вони з мамою знову зайшли, щоб показати мені нову зачіску і волосся в пакеті, яке вони несли волонтерам. Я тоді дуже розчулилася і на все життя запам’ятала, що не можна судити книжку за обкладинкою, бо її зміст може бути набагато глибшим.

Моя несвідома реакція (як і реакція дітей у групі) свідчить про наявність у нашому суспільстві стереотипу щодо довгого волосся як атрибута виключно жіночого. На перший погляд досить невинно, еге ж? Та це лише на перший погляд. Бо якби цей хлопчик мав трішки менше сили волі, якась дитина після хіміотерапії не отримала би перуки.

Дівчаткам — ляльки, хлопчикам — машинки?

Гендерні стереотипи — шкідливі, оскільки обмежують можливості дітей досліджувати свою множинну ідентичність. Вони приписують їм вузькі ролі, наприклад, дівчаткам — матері чи красуні; а хлопчикам — мужнього воїна. Людям необхідна можливість самовиражатися, незалежно від статі, віку чи суспільних очікувань.

Гендерночутливий підхід до виховання полягає в тому, щоб запропонувати дитині вибрати власний шлях і прийняти її вибір.

Розпочати можна з вибору іграшок. Варто запитати дитину, що їй подобається, яку іграшку вона хоче (ляльку, машинку, конструктор чи зайця), чому ця іграшка їй сподобалася і чи хоче дитина спробувати погратися чимось іншим.

Канал BBC у 2017 році презентував цікавий відеоролик “Порівняння іграшок для дівчаток і для хлопчиків”, що відображав соціальний експеримент. Дво-трирічних малят одягали у “невідповідний” одяг (хлопчиків — у “дівчачий” і навпаки) і запрошували в кімнату з групою дорослих та різними іграшками. Стежили за реакцією дорослих. Дівчаткам, що були одягнені на хлопчачий манер, дорослі пропонували машинки або конструктори, а хлопчикам у рожевому

вбранні — ляльок, зайчиків чи ведмедиків. Про що це свідчить? Про те, що зовнішній вигляд і стать дитини несвідомо провокують у дорослих гендерностереотипну поведінку. Дівчаткам не пропонують конструктор чи машинки, а хлопчиків, на думку дорослих, не зацікавляють іграшкова кухня чи м'які іграшки. І коли дитина хоче гратися іграшкою, яка, на думку дорослих, не відповідає її статі, то перше, про що думають дорослі, — що з цією дитиною щось не так. Хоча насправді це просто природна цікавість. **Дитина має сама обирати, з чим їй цікаво гратися. Без директив дорослих.**

Вихователі мають особливу увагу приділяти тому, як вони взаємодіють із дитиною, чи, бува, самі не транслиують гендерні стереотипи.

Для цього ми пропонуємо переглянути англomовні відео, рекомендовані ЮНІСЕФ у рамках теми гендерночутливого батьківства, і дати собі чесні відповіді на подані далі запитання.

“Порівняння іграшок для дівчаток і для хлопчиків”

- ♦ Яким чином люди обирали іграшки для дітей?
- ♦ Скільки часу їм знадобилося для прийняття рішень щодо вибору?
- ♦ Чи були вони чуйними до бажань дітей?
- ♦ Чи зважали дорослі на дитячі прохання та вибір? Що ними керувало? Чому?
- ♦ Як ви гадаєте, чи обмежували ці люди вибір дітей?
- ♦ Якби ви потрапили в такі умови, то як би вчинили?
- ♦ Чи діяли ви колись так само?
- ♦ Чи відмовляли вам коли-небудь у чомусь через вашу стать?

“Різний одяг для дівчаток та хлопчиків”

- ♦ Що ви відчули, коли Дейзі почала ділитися своїми почуттями?
- ♦ Чи справді ситуація, показана у відео, є проблемою?
- ♦ Чи помітили ви, як поведилася мама дівчинки? Чому вона заохочувала Дейзі виходити за межі своєї зони комфорту і обирати одяг до вподоби?
- ♦ Як би діяли ви в подібній ситуації (з позиції Дейзі та з позиції її мами)?

Справді, дівчатка й хлопчики граються різними іграшками, по-різному вдягаються і поведуться (наприклад, дівчатка бавляться з ляльками, а хлопчики з м'ячами; обирають відповідно рожевий чи блакитний кольори для вбрання, мають довге чи коротке волосся тощо).

Проблема полягає в тому, що дітей навчають вірити, начебто існує єдиний спосіб існування для хлопчиків і дівчаток. Що вони мають бути такими, якими їх хочуть бачити дорослі, що в них немає вибору.

Отже, **гендерні стереотипи** можна визначити як сформовані культурою та поширені в ній узагальнені переконання про те, якими є і як поведуться люди різних статей. Наприклад, стереотипним є уявлення про те, що жінки мають бути ніжними й уразливими, а чоловіки — сильними та беземоційними.

Гендерні стереотипи тісно пов'язані з **гендерними ролями** — набором очікуваних зразків поведінки (норм) для чоловіків та жінок, що призводять до **гендерної нерівності** (нерівність прав, можливостей та доступу до ресурсів жінок і чоловіків) і **сексизму** (набір забобонів та упереджене ставлення до людей за ознакою їх статі чи гендеру).

**Будівництво — це хлопчача справа?
Ні! Дівчаткам теж вдається це на славу**

(Надіслала Оксана Іскра,
ЗДО № 6 "Шоколадка", м. Вінниця)

Дослідження власних гендерних стереотипів

Щоб формувати вільне від гендерних стереотипів середовище для малечі, вихователі мають дослідити власне ставлення до них. Для цього можна використати запропоновану нижче авторську вправу.

Рефлексивна вправа “Мої гендерні стереотипи”

Дайте відповіді на запропоновані запитання або продовжте речення, записуючи перше, що спадає на думку.

Деякі фрази лунатимуть у вашій свідомості чужими голосами — мами, бабусі, тата, дідуся, можливо, учительки, сусідки, колеги по роботі, кращої подруги, сестри чи брата. Будь ласка, запишіть їх усі. І вкажіть, якщо зможете, кому належить та чи інша фраза (їх можна виділити жовтим кольором).

Такі фрази називаються **інтроєктами**. Це бажання, погляди, мотиви, настанови, які були нав'язані індивіду іншими людьми і некритично прийняті ним у свій внутрішній світ. Відстеження інтроєктів допоможе проаналізувати власні погляди і відокремити те, що справді відповідає вашим внутрішнім цінностям, від того, що було нав'язано іншими.

Запитання для самоаналізу

Блок 1

- ♦ Якою має бути справжня дівчинка? Яка вона на вигляд? Що має робити? Як говорити?
- ♦ Яким має бути справжній хлопчик? Який він на вигляд? Що має робити? Як говорити?
- ♦ Що можна / дозволено робити дівчинці, але не дозволено хлопчику?
- ♦ Що можна / дозволено робити хлопчику, але не дозволено дівчинці?

Блок 2

- ♦ Жінка повинна...
- ♦ Чоловік повинен...
- ♦ Жінка може собі дозволити...
- ♦ Чоловік може собі дозволити...
- ♦ Жінці заборонено...
- ♦ Чоловіку заборонено...
- ♦ Жінці дозволено...
- ♦ Чоловіку дозволено...

Блок 3

- ♦ Жінка і кар'єра...
- ♦ Чоловік і кар'єра...
- ♦ Жінка і сім'я...

- ♦ Чоловік і сім'я...
- ♦ Жінка і навчання...
- ♦ Чоловік і навчання...
- ♦ Жінка і діти...
- ♦ Чоловік і діти...

Коли всі відповіді будуть записані, візьміть червоний олівець або маркер і підкресліть твердження, які можна вважати деструктивними. Тобто такими, що порушують гендерний баланс, можуть заважати дитині всебічно розвиватися, установлюють заборону на певні емоції / почуття, прояви поведінки, здобуття знань чи професії, фінансову незалежність або змушують обмежитися певною роллю, бути залежним від іншої особи.

Якщо інсайти від вправи викликають негативні емоції, радимо звернутися до психолога для ретельної роботи з ними.

Ігрові практики для дітей, спрямовані на формування гендерної рівності

Пропонуємо вашій увазі авторські практики, які радимо використовувати у взаємодії з дітьми.

Казки зі зміною ролей

Ви обираєте цікаву казку (на початку краще коротку) і читаєте її дітям, після чого проводите обговорення: запитуєте, що їм сподобалося, а що ні, що вони думають про головних персонажів тощо. Наступного дня читаєте цю саму казку, але змінюєте стать персонажів. Потім обговорюєте з дітьми враження. Що вони відчули, коли головним героєм став персонаж іншої статі? Чи змінилося їхнє сприйняття сюжету? Який варіант казки їм сподобався більше? Чи хотіли б вони послухати якусь іншу казку, де головний герой / героїня також зазнає трансформації? Наприклад, замість лисички-сестрички з'явиться лис-братик і вовчиця-сестричка, або замість Івасика Телесика буде Іванка, або замість Червоної Шапочки — Червоний Картузик.

Маски гендерних ролей

Поговоріть з дітьми про гендерні ролі. Про те, як мають, на їхню думку, поводитися чоловіки, а як жінки, як мають чинити феї / принцеси / мами, а як пірати / лицарі / тата, як лікарі, ветеринари, кухарі чи астронавти. Можете придумати свій набір ролей, які хочете обговорити з дітьми.

Бажано підготувати маски або наголовники для тих ролей, які ви вже обговорювали (за кількістю дітей). Запропонуйте надіти маску (незалежно від статі) та взаємодіяти з іншими ді-

тьми так, як має проявлятися ця гендерна роль. Вихователь/ка може задати дітям конкретні обставини взаємодії, наприклад, чаювання на прийомі в короля Англії, черга в продуктовому магазині або відпустка біля моря.

Потім за сигналом дорослого діти міняються масками, і взаємодія продовжується. У цю гру можна грати кілька разів протягом дня, змінюючи ролі. Наприкінці варто обговорити з дітьми враження. Що їм сподобалося, а що ні? Чи є якісь зміни, які вони хотіли би запровадити в житті групи / садочка / родини / країни...?

Вправа "Родинний портрет"

Попросіть дітей у групі намалювати маму і тата у їхніх звичних сімейних ролях: що зазвичай робить мама, а що тато, коли вони вдома, які в них сімейні обов'язки. Після цього попросіть вихованців на хвилинку подумки поміняти тата і маму місцями й обов'язками. Що діти про це думають? Які емоції в них викликає така ідея? Чи добре тато й мама справлялися б з обов'язками один одного? Чи, можливо, комусь щось не вдавалося б?

Після обговорення попросіть дітей намалювати ще один малюнок — маму в ролі тата, а тата в ролі мами. Запитайте вихованців, які обов'язки вони самі хотіли б виконувати в сім'ї — татові, мамині чи якісь інші, свої.

Співпраця з батьками

Щоб ефективно працювати з дітьми, вихователь/ка має також **приділяти час роботі з батьками**. І в цій царині гендерні стереотипи теж не рідкість. Здебільшого педагоги налагоджують взаємодію з матусями, тож варто розширювати участь татусів у вихованні дітей, підтримуючи гендерний баланс.

Часто від тат очікується виконання гендерно обумовленої ролі (заробляти гроші, дисциплінувати дітей тощо). Коли ми обговорюємо участь батька в житті сім'ї, то зазвичай розглядаємо його як помічника та підтримку матері, а не як повноцінного партнера у процесі виховання дитини. Ми розробили поради, які допоможуть вихователям змінити ситуацію.

Свідоме залучення. Активно залучайте татусів до різних аспектів діяльності дитсадка: батьківських зборів, виставок, спільних заходів та ігор, щоб вони почувалися важливими та необхідними.

Позитивний приклад. Демонструйте "історії успіху", позитивні приклади співпраці окремих татусів із дітьми для заохочення інших.

**Смачні роботи консервації —
Чим не для чоловіка праця?**

(Надіслала Аліна Бурба,
ЗДО № 31 "Ягідка", м. Суми)

Підтримання зв'язку. Підтримуйте відкритий зв'язок із татусями — цікавтеся їхніми думками, ідеями та зауваженнями щодо діяльності дитячого садка.

Просвіта. Організуйте інформаційні сесії, семінари або вебінари для батьків з питань гендерної рівності та ролі татусів у вихованні.

Впровадження Татусевих днів. Влаштовуйте тематичні дні, у заходах яких татусі братимуть участь разом з дітьми: спільні пікніки, майстер-класи, фізкультурні змагання тощо.

Позитивне сприйняття. Створіть атмосферу, де всі тата відчуватимуть підтримку та схвалення своїх зусиль.

Педагоги ЗДО мають унікальну нагоду сприяти формуванню гендерної рівності, розвитку дітей як індивідуумів з унікальними потребами та здібностями через створення відкритого, безпечно-го та комфортного середовища для всіх. Робота в цьому напрямку охоплює всі аспекти виховання і не обмежується самими дітьми. Необхідно активно залучати до неї батьків та заохочувати їх до формування гендерного балансу під час виховання дитини в сім'ї.

Забезпечуючи рівні можливості для всіх дітей та сприяючи розвитку їхнього гендерного самовираження, Україна зможе побудувати суспільство, де кожна людина реалізуватиме свій потенціал повною мірою. Робота в цьому напрямку — наша інвестиція в майбутнє. ■